

ІІ. РЕГІОНАЛЬНІ АСПЕКТИ ЕТНОПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

Віктор Котигоренко, Олег Рафальський

ГІПОТЕЗА ЗВ'ЯЗКУ ПОЛІТИЧНИХ ПЕРЕВАГ, ОРІЄНТАЦІЙ ТА ПОЛІТИЧНОЇ ПОВЕДІНКИ НАСЕЛЕННЯ ГАЛИЧИНИ З ПАРАМЕТРАМИ І ЧИННИКАМИ ЕТНОНАЦІОНАЛЬНОЇ КОМПОНЕНТИ РЕГІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Стаття є викладом припущень і висновків, зроблених авторами за результатами дослідження чинників формування та сучасної динаміки етнонаціональної ідентичності, політичних переваг і політичної поведінки населення Івано-Франківської, Львівської та Тернопільської областей України.

Ключові слова: *Галичина, регіональна ідентичність, етнічна ідентичність, політичні переваги, політична поведінка.*

V. Kotygorenko, O. Rafalskyi. The hypothesis of relation between political preferences, orientations and political behavior of the population of Halychyna and parameters and factors of the ethno-national component of the regional identity. The paper is a representation of assumptions and conclusions made by the authors on the ground of a study of formation factors and dynamics of modern ethno-national identity, political preferences and political behaviour of the population of Ivano-Frankivsk, Lviv and Ternopil oblasts of Ukraine.

Key words: *Halychyna, regional identity, ethnic identity, political preferences, political behaviour.*

Зв'язок етнічного і політичного в динаміці суспільних відносин видається цілком очевидним. Однак очевидність зв'язку тих чи інших фактів і факторів не показує ступеня (міри) такого зв'язку, співвідношення в ньому об'єктивного і суб'єктивного, внутрішнього і зовнішньополітичного, реального і позірнього, сутнісно-глибинного й малозначущого. В кожному окремому випадку такої очевидності

вона потребує ґрунтовного вивчення на предмет її верифікації і з'ясування специфіки. Необхідність такого вивчення щодо ситуації в Україні актуалізувала суспільна динаміка, зумовлена іноземною агресією і «гібридною війною», кризою легітимності влади й загостренням протиріч між центральною владою країни і регіонами. За цих умов імператив громадянської консолідації вивів на чільне місце питання означення, утвердження і гармонізації специфічних етнічних і універсальних, спільних для переважної більшості людей цінностей соціального, політичного та культурно-цивілізаційного характеру. Серед широкого суспільного загалу і в групах правлячого класу все більшої значущості стала набувати потреба в діалозі й досягненні порозуміння.

Подібні ситуації вже мали місце у вітчизняній історії. За словами українського й американського історика і політолога Р. Шпорлюка, «український національний рух почався як відмова від російського і польського проєктів з появою власної програми у православних східняків і греко-католицьких галичан. Вони сказали: хоч ми й не дуже любимо один одного, все-таки будемо однією нацією» [1]. Як і тоді, нині будь-які намагання силоміць нав'язати всьому українству певний окремішній варіант внутрішньо- і зовнішньополітичної ортодоксії, неприйнятний для іншої частини загалу, загрожує загостреннями потенційно руйнівних протиріч. Потрібен широкий суспільний консенсус довкола найпроблемніших питань етнонаціонального, етнокультурного, ідеологічного та світоглядного характеру.

Що об'єднує жителів різних регіонів України? Як зміцнити й примножити спільне, що єднає державу і її громадян? Якими є відмінності, що можуть посилювати конфліктний потенціал та дезінтеграційні тенденції? Яким чином параметри загальнонаціональної ідентичності та її регіональних і етноспецифічних складових інтегрувати в політичній поведінці громадян? В контексті пошуку відповідей на ці запитання, значущість яких виходить далеко за межі суто академічних зацікавлень, особливо актуальним було й залишається дослідження специфіки етнополітичного розвитку регіонів України. Зокрема, Галичини (Львівська, Івано-Франківська, Тернопільська області) – Західноукраїнського регіону, населення якого вирізняється своєрідністю пов'язаних з феноменом етнічності переважних суспільних установок, цінностей та особливостей полі-

тичної поведінки. Для з'ясування причин і сутнісного змісту цієї своєрідності та специфіки її реалізації в конкретних соціально-політичних умовах важливо дослідити чинники, що формують і підтримують інтегральну регіональну ідентичність населення названих західноукраїнських областей. Адже домінуючі політичні переваги та орієнтації жителів тієї чи іншої території, включно з електоральною поведінкою, є відображенням цілісної регіональної ідентичності на множині можливих варіантів вибору політичного характеру [2, с. 780]. У зв'язку з цим варто зауважити, що **регіональна, як і будь-яка інша ідентичність є суб'єктивним фактором індивідуальної і групової суспільної поведінки. Однак в її основі лежать об'єктивні умови і чинники – соціально-економічні, політичні, етнодемографічні, культурні, релігійно-конфесійні та інші.**

Різні аспекти зв'язку етнонаціональної і суспільно-поведінкової складових ідентичності населення регіонів України досліджують Т. Возняк, В. Войналович, О. Друль, В. Євтух, А. Гальчак, Я. Грицак, Г. Зеленько, А. Колодій, І. Кононов, В. Котигоренко, Н. Кочан, І. Кресіна, В. Кулик, С. Кульчицький, Т. Мадрига, Л. Нагорна, О. Самборська, М. Панчук, О. Рафальський, М. Рябчук, В. Хмелько, Р. Шпорлюк та інші. Їх праці базуються на статистичних даних переписів населення України, результатах соціологічних досліджень та багатьох інших джерелах.

З'ясовано, що три галицькі області – Львівська, Івано-Франківська і Тернопільська – виявляють дуже помітні відмінності в результатах голосувань на виборах різних рівнів порівняно з іншими територіями України. Ці відмінності неможливо пояснити тільки етнонаціональним чинником. Тим не менш **незаперечним є зв'язок етнічного складу населення, електоральної та іншої політичної поведінки жителів різних українських регіонів. Чи є цей зв'язок причинно-наслідковим?** Відповідь на це запитання ще треба знайти й обґрунтувати. Незалежно від того, якою вона буде, незаперечним є факт значних відмінностей політичної поведінки населення Галичини порівняно з жителями Донбасу, Криму та інших територій, де порівняно великою є частка етнічно російського та російськомовного населення. Натомість більше спільного в політичній поведінці галичан і жителів центральних областей країни. За даними Всеукраїнського

перепису населення 2001 року у Львівській області українці становили 94,8% усього населення, в Івано-Франківській – 97,5%, Тернопільській – 97,8%. Для порівняння, у трьох центральних областях: Вінницька – 94,9%, Полтавська – 91,4%, Черкаська – 93,1% [3].

Порівняно зі станом, зафіксованим попереднім переписом 1989 року, три галицькі області, знову-таки, поряд з центрально-українськими областями та сусідніми Волинню і Рівненщиною, належать до тих, де відзначалося найбільше скорочення чисельності національних меншин, у першу чергу росіян. У цілому, як зазначає С. Дудар, «чим меншою була чисельність представників етнічних меншинних груп в окремих областях та регіонах, тим вищими були темпи скорочення їхньої чисельності у 1989–2001 роках» [4, с. 14]. Так, скорочення кількості представників національних меншин в Івано-Франківській області з 1989 по 1999 роки становило 50,39% (35 486 осіб), у Львівській – 48,63% (127 748 осіб), у Тернопільській – 33,52% (12 595 осіб) [4, с. 9–10]. За той самий період аналогічний показник у Вінницькій, Полтавській та Черкаській областях становив близько 45, 34 та 33% відповідно. Водночас значне скорочення відносних часток представників національних меншин в абсолютному вимірі є не надто великим і становить від близько 7% у Львівській області до близько 2% у Тернопільській. Це пояснюється важливим для розуміння регіональної специфіки фактом: частка неукраїнського населення Галичини у радянський період також була низькою. Певний, хоча й не надто значний виняток становив промисловий, культурний та інтелектуальний центр регіону – місто Львів, де у роки після здобуття Україною державного суверенітету спостерігалось найбільше скорочення інонаціонального, у першу чергу етнічно російського населення. Зазначена етнODEMOГРАФІЧНА специфіка регіону за радянської доби потребує глибших і ґрунтовніших досліджень усіх аспектів національної політики комуністичної влади в регіоні. Адже ця політика багато в чому визначила специфіку соціальної та культурно-історичної наступності регіонального розвитку. Серед багатьох відображень і наслідків цієї наступності є й політична поведінка жителів сучасної Галичини.

У плані змін загальної чисельності населення галицькі області належать до найбільш благополучних регіонів України. У 2001 році

кількість населення тут становила 96–99% від показника 1989 року. Протягом 2000-х років, подібно до негативних загальноукраїнських демографічних тенденцій, на Галичині також спостерігається деяке скорочення кількості населення. Однак темпи цього скорочення дещо нижчі, ніж у Центрі та особливо на Сході України. Головними причинами скорочення частки інонаціонального населення в Галичині, як і в інших регіонах України, є міграція, а також добровільна дерусифікація громадян, що виявилася в зміні їх етнічної самоідентифікації. Близький до мононаціонального склад населення регіону сприяє формуванню і зміцненню становища, за якого найбільш комфортним у соціальному відношенні є добровільна асиміляція, емоційне й усвідомлене приєднання до найчисленнішої етнонаціональної групи. Цей процес найвиразніше проявляється серед молоді, для якої, на відміну від представників старших поколінь, єдиною відомою соціально-політичною реальністю є незалежна Україна. При цьому визначення «українець» стає не тільки означенням певної національності, а й – передусім – національного громадянства, яке, зрештою, починає заміщувати етнонаціональну самоідентифікацію або зливається з нею. У галицьких та ще деяких областях України частішають випадки, коли їх україномовні жителі російського та іншого неетноукраїнського походження починають визначати себе передовсім як українці.

Діахронний вимір етнонаціонального складу населення Галичини показує, що його тяжіння до мононаціональності визначилося не надто давно. За даними В. Кубійовича, на 1 січня 1939 року на території трьох сучасних західноукраїнських областей етнонаціональний склад населення розподілявся так: на 1 січня 1939 р. на цій території з 5 824 100 осіб 3 727 000 припадало на українців (64,1%), 16 300 (0,3%) – українців із польською розмовною мовою, 874 700 (15,0%) – поляків, 73 200 (1,2%) – польських колоністів, 514 300 (8,8%) – латинників (римо-католиків з українською розмовною мовою), 569 400 (9,8%) – євреїв і 49 200 (0,8%) – інших, як згадано, переважно німців. У січні 1939 р. у Львівському воєводстві проживало 58% українців, 29% – поляків, 13% – євреїв; у Тернопільському – 61% – українців, 30% – поляків, 8% – євреїв; у Станіславському – 75% – українців, 15% – поляків, 9% – євреїв [5].

Тобто, напередодні Другої світової війни сучасна українська Галичина була поліетнічною, з великими польською та єврейською меншинами. При цьому польська меншина мала панівні стосовно українців позиції у політичному, культурному та соціально-економічному плані. Це було наслідком перебування відповідних українських земель під суверенітетом тогочасної Польщі, яка проводила щодо них активну політику колонізації. Суттєвим моментом формування світоглядних і політичних переваг сучасних галичан було також те, що польська влада намагалася інкорпорувати до польської нації максимальну кількість етнічних українців римо- і греко-католицького віросповідання, відносячи їх до «перехідних груп» і вважаючи їх поляками або «майже поляками». Відмінності статистики про кількість таких осіб у польських і українських джерелах сягають майже 30 разів. Зокрема, за даними польського перепису 1931 року, на Галичині мешкало близько 475 тисяч «греко-католиків з польською розмовною мовою». Тим часом В. Кубійович відносить до цієї групи близько 16 500 осіб [6, с. 258].

Можна припустити, що у політичному житті сучасної Галичини істотну роль відіграє той факт, що переважна частина нащадків тих, хто належав до вищезгаданих «перехідних груп», незалежно від остаточного самовизначення осіб старшого покоління у передвоєнний період, є переконаними провідниками західного, європейського вектора розвитку незалежної Української держави. Певною мірою то може бути як наслідком «залишків» польської ідентичності одних, так і виявом сформованості виразно української самосвідомості інших.

Взагалі, європейський вибір щодо розвитку України, на противагу зближенню з Росією, є однією з ключових рис сучасної галицької регіональної ідентичності, що послідовно виявляє політична поведінка жителів краю. Поза сумнівом, одна з головних причин формування цієї політичної переваги закорінена в історичну пам'ять. Цій темі присвячені численні наукові праці, вона посідає значне місце у загальнополітичному дискурсі.

На відміну від решти України, демократична традиція у політичному житті на Галичині, започаткована у період її перебування у складі Австро-Угорської імперії, без значних перерв тривала від середини XIX століття аж до 1939 року. Протягом цього періоду на теренах теперішніх Івано-Франківської, Львівської і Тернопіль-

ської областей відбувалися вибори до органів центральної влади та місцевого самоврядування, розвивалися практики соціальної самоорганізації людей. На думку львівського політолога Т. Возняка, «ця традиція самоорганізації суспільства залишилася: починаючи від якихось шахових клубів до «Маслосоюзу». Вони творили тканину громадянського суспільства, відродження якого на теренах теперішньої Галичини з цих причин відбулося набагато швидше. Ще один істотний аспект – формування національної свідомості, що в Галичині творилася значною мірою як «дзеркало» до польської національної свідомості. У цьому сенсі галичанин є найбільш європейським, точніше – європеїзованим зразком українця. Втім, європейський не означає найкращий. Але всі переваги і недоліки центральноєвропейської людності в такому самому об'ємі присутні в галицькій видозміні українців» [7].

Тобто, у Галичині, порівняно з іншими українськими регіонами, загальний рівень готовності громадян до самоорганізації був вищим через історичні обставини. Зокрема, це зумовило вищу суспільну активність та мобілізаційну здатність населення Галичини у новітній період. Високий рівень соціальної самоорганізації, характерний для мешканців західноукраїнських областей, також є критично важливим для розвитку життєздатної демократії в країні в цілому. Така демократія вимагає постійної соціальної активності свідомих організованих громадян, далеко не обмежуючись можливістю участі у виборах атомізованих індивідуумів, що легко піддаються маніпулюванню [8]. Варто також нагадати, що традиція самоорганізації населення Галичини була цілковито неприйнятною для радянської влади, яка намагалася будь-що контролювати колективні дії громадян і нещадно боролася з найменшими проявами посправжньому автономної самоорганізації. Тому на Галичині за радянських часів навіть потенційно безпечні для радянської влади низові самоорганізаційні проекти таврувалися як «буржуазний націоналізм» і відповідним чином каралися. Зокрема, і з цієї причини у жителів західноукраїнських областей демократія і громадянські свободи традиційно асоціюються з патріотизмом, ідеями незалежності й української державності.

Національне гноблення українців, яке, безумовно, відбувалося й за цісаря, не мало тоді такого тотального й непримиренного

характеру, як у наступні періоди, в тому числі за радянської влади у 1940 – 1950-х роках – найперше у політичному і, дещо меншою мірою, в етнонаціональному, культурному й соціальному плані. Європейський політичний вибір, що нині підтримується більшістю населення галицьких областей, поєднується з патріотизмом і прагненням до відстоювання незалежності України. Європейський вектор розвитку України на початку ХХІ століття сприймається галичанами як найкращий засіб відвернення загроз нового національного поневолення, пам'ять про яке, у першу чергу внаслідок десятиліть запеклої і кривавої боротьби проти радянської влади, зберігається дотепер. Європейська перспектива в свідомості частини жителів регіону також нерідко набуває ознак прагнення повернутися до ідеалізованого «втраченого раю» Австро-Угорської імперії, негативні риси якої вже майже стерлися з колективної пам'яті (і які насправді були більш стерпними порівняно з наступними польським і особливо першим радянським періодами).

Формування європейської зовнішньополітичної орієнтації галичан, яка в роки Незалежності послідовно проявляється в їх електоральній поведінці і політичній поведінці в цілому, крім означених політико-історичних причин, мала свої витoki також в явищах та подіях демографічного, етнонаціонального й етнокультурного характеру, які, втім, нерозривно пов'язані з політичною та соціально-економічною історією краю. Друга світова війна і наступні події стали справжнім переломним моментом новітньої етнонаціональної історії Галичини. Безпосередньо в роки війни населення краю катастрофічно зменшилося – до 40% від повоєнного; євреїв, приміром, тут залишилося тільки близько 2% від кількості тих, що мешкали в регіоні до 1941 року [5].

Масовий характер мали примусові переселення із Західної України, що проводилися радянською владою під час та після війни одночасно і в зв'язку з боротьбою проти українського повстанського руху. Жертвами політики примусового переселення «учасників» ОУН, УПА, УНРА, «членів родин» і так званих «пособників» до віддалених регіонів СРСР стали десятки тисяч осіб [9, с. 462]. Про жорстокість методів радянських каральних органів свідчать численні документи, зокрема, «Інструкція про порядок заслання членів родин оунівців та активних повстанців у віддалені райони

Союзу РСР», у якій наголошувалося, що «висилці підлягають всі повнолітні члени сімей оунівців і активних повстанців, як заарештованих, так і вбитих при зіткненнях, а їх майно підлягає конфіскації... неповнолітні члени сімей направляються разом зі своїми рідними... висилку проводити у віддалені райони Красноярського краю, Омської, Новосибірської та Іркутської областей» [10, с. 50]. За підрахунками Б. Яроша, на початок 1949 року із західноукраїнських областей було виселено 112 633 особи [11, с. 80]. Наступного року усім примусово висланим різні терміни вислання було замінено на один – довічний [12, с. 190–191].

Радянський режим у Західній Україні, що прийшов на зміну німецькій окупації, також мав усі ознаки окупаційного. При цьому у радянської влади не було жодних мотивів до компромісу з українським політично-державницьким рухом на Заході України, московська влада обрала курс на його безумовне знищення. Виняткова жорстокість дій радянських каральних органів не тільки проти безпосередніх учасників українського повстанського руху, а й проти членів їх родин та фактично усіх, хто видавався підозрілим, не могла не привести до природної реакції мешканців західноукраїнських областей, про яку пише В. Котигоренко: **«Репресивні дії радянської влади значна частина українського населення Західного регіону України сприймала як російську експансію. Так формувалася певна упередженість у ставленні до росіян. Її стимулювали жорстокі силові дії каральних органів»** [9, с. 463].

Другим визначальним чинником, що радикально змінив етнодемографічну ситуацію в Західній Україні, були масові переселення осіб української і польської національності, започатковані підписанням у вересні 1944 року урядом УРСР і Польським комітетом національного визволення угоди про «взаємоевакуацію» «всіх громадян української, білоруської, російської і русинської національностей» з визначених територій Польщі та «всіх поляків і євреїв, що перебували в польському громадянстві до 17 вересня 1939 р., які проживають в західних областях УРСР» до Польщі [13, с. 256]. Формально згадана угода передбачала добровільний характер переселення. Однак на практиці, через масове небажання людей переселятися до нових місць, власті обох країн проводили примусові військові операції з переселення, які відзначалися свавіллям і жор-

стокістю та в багатьох випадках мало чим відрізнялися від радянських депортацій «народів-ворогів». За розрахунками, зробленими на основі даних, зібраних І. Винниченком, станом на 2 серпня 1946 року на територію України з Польщі було переселено понад 480 тис. осіб, до західних областей – близько 323 тис. осіб. Серед переселенців понад 90% становили українці [9, с. 466]. Про псевдодобровільність переселення свідчать, зокрема, дані соціологічного дослідження, проведеного історико-просвітницькою організацією «Меморіал»: понад 90% переселенців та їхніх нащадків назвали виселення примусовим [14, с. 53].

Ще одним важливим чинником етнодинаміки населення Галичини перших повоєнних років було масове прибуття на постійне проживання до Західної України понад 1 млн осіб різних національностей з інших регіонів. Переважну більшість з них, однак, становили етнічні українці [15]. Значуща особливість цієї організованої владою міграції до Галичини полягала в тому, що численна група переселенців з центральних та східних областей республіки скеровувалася сюди на керівні посади, фактично з метою прискорення радянізації краю. Прямі репресії проти місцевого населення та засилля на керівних постах вихідців з інших місцевостей привели до зростання напруженості в суспільстві, яке мусило визнавати навіть центральне партійне керівництво. Красномовним епізодом у цьому відношенні, на який вказує В. Котигоренко, стало ухвалення у червні 1953 року постанови Пленуму ЦК КПУ, у якій засуджувалася практика обіймання керівних посад «працівниками, командированими зі східних областей УРСР, а також з інших республік СРСР» [9, с. 471]. Поява такого тексту великою мірою пояснювалася боротьбою за владу в Кремлі після смерті Й. Сталіна, однак не викликає сумнівів і серйозність становища, з приводу якого цю постанову було видано.

Одночасно з жорстокими репресіями щодо повстанців та їх родин і послідовним нав'язуванням радянської ідеології радянська влада від кінця 1950-х років вважала за краще не здійснювати радянізацію і русифікацію галицьких областей способом масового переселення туди етнічних росіян. За тридцять років панування радянської влади, з 1959 по 1989 роки, і до того невелика частка росіян або практично не змінилася, або ще більше знизилася (див.

таблицю 1). Відбувалося це на тлі доволі активної розбудови промисловості й урбанізації краю та певного зростання кількості його населення. Таким чином, відзначена, зокрема, О. Субтельним важлива риса повоєнної етнонаціональної структури України в цілому, а саме – заміщення росіянами таких етносів, як поляки і євреї, що значною мірою втратили своє значення [16, с. 421], на Галичині виявлялася менш виразно: тут і в місті, і на селі переважну більшість становили українці (хоча, як уже зазначалося, з високим ступенем присутності вихідців з інших українських країв).

Як пише Я. Грицак, «уперше за всю історію новітнього часу українці здобули перевагу у двох найбільших і найважливіших з політичної точки зору містах України – у Києві та Львові», докорінно змінивши традиційний поділ між «українським селом» і «неукраїнським (російським на Сході України чи польсько-єврейським на Галичині) містом» [17, с. 268].

Це твердження розвиває С. Дяк. Він пише, зокрема: «Зі зміною кордону 1939 р., а потім 1944 р. Львів став одним з «європейських» міст Радянського Союзу разом із прибалтійськими містами, Гродном, Чернівцями та іншими. Парадоксом у творенні «образу» та «уявленень» про Львів у наступні десятиліття для мешканців Радянського Союзу буде поєднання «європейськості», а отже, уявлення про певні «цивілізаційні досягнення», із уявленням про «недорозвинутість», що мала бути подолана діяльністю радянської влади» [18, с. 76]. Як далі зазначає цитований автор, наприкінці 1960-х років статус своєрідного історико-етнографічного заповідника був закріплений за Львовом остаточно, що можна вважати ознакою відмови (принаймні тимчасової) від планів радикальної радянської не тільки Львова як регіонального центру, а й краю в цілому.

Таким чином, за іронією історії, здійснювані радянською владою насильницькі депортації та повоєнна міграція українців зі Сходу до західних областей, що мало на меті, у тому числі, й посилення радянської країни, вели до творення національно однорідного українського етнонаціонального середовища, що, в поєднанні з опором насильницькій русифікації, стало запорукою формування проукраїнських, демократичних та антикомуністичних настроїв населення сучасної Галичини. Крім того, особливості повоєнного формування інтелектуальної та адміністративно-управлінської

верств Західної України зумовили формування тут унікального для колишнього СРСР, за винятком Балтії, становища: на Галичині союзний центр набагато меншою мірою, ніж у Києві чи Дніпропетровську, відігравав роль культурної метрополії, що вело до збереження і зміцнення тут традиційних українських національних цінностей та орієнтованості на Європу.

Таблиця 1.

**Динаміка національного складу (українці і росіяни)
на Галичині 1959–1989 рр. [19, с. 74–79]**

	1959 рік	%	1989 рік	%
Івано-Франківська область				
Всього	1094639		1413211	
<i>українці</i>	1037748	94,8	1342888	95,02
<i>росіяни</i>	37937	3,47	57005	4,03
Львівська область				
Всього	2107858		2727410	
<i>українці</i>	1818317	86,26	2464739	90,37
<i>росіяни</i>	181089	8,59	195116	7,15
Тернопільська область				
Всього	1085586		1163974	
<i>українці</i>	1030166	94,89	1126395	96,77
<i>росіяни</i>	26904	2,48	26610	2,29

Центральна московська влада вважала за краще не реалізовувати на Галичині прибалтійського сценарію національної політики, однією зі складових якої було масове переселення до прибалтійських республік етнічних росіян і створення там великих груп етноросійського і російськомовного населення, особливо в містах, що розмивало національну ідентичність корінних жителів і сприяло їх радянзації та русифікації. Галичина в УРСР стала винятковим для всього Радянського Союзу регіоном, у якому безжальний політико-ідеологічний тиск поєднувався з відсутністю зростання (а насправді, навіть незначним зменшенням) питомої ваги етнічних росіян у складі населення. Ймовірно, радянське керівництво допустило таку си-

туацію через небажання спровокувати в галицьких областях конфліктну динаміку на етнічному ґрунті. Для цього політика блокування й угамування «незалежницьких» настроїв серед населення регіону подавалася як боротьба проти класового ворога, що його мав усособлювати «буржуазний націоналізм».

Кваліфікувати можливий етнічний конфлікт між українцями і росіянами на Заході України як вияв «класової боротьби» навряд чи вдалося б. Як усередині країни, так і за кордоном. Не можна виключити, що від переселення великої кількості етнічних росіян в західні області України в певний період комуністичну владу утримували міркування міжнародного плану. СРСР наприкінці 1960-х років прагнув налагодження мирного співіснування із Заходом. Імовірний етнічний конфлікт у Західній Україні міг суттєво завадити бажаному перебігу цього процесу, особливо з огляду на наявність великих громад українців у США і Канаді, лівову частку яких становили вихідці саме із Західної України та їх нащадки. Поряд з євреями, західні українці могли стати ще однією вкрай проблемною етнічною групою, конфлікт з якою містив загрозу блокування «розрядки міжнародної напруженості», чого керівництво СРСР, очевидно, намагалося уникнути.

Наведені міркування спонукають до глибшого вивчення причин специфіки комуністично-радянської національної політики щодо Галичини при тому, що не викликає сумнівів факт наявності такої специфіки, а також факт її далекосяжних впливів на формування й розвиток особливостей політичної ідентичності жителів регіону. Ці особливості уповні проявили себе у процесі і після суверенізації, аж до теперішнього часу.

Етнонаціональна однорідність населення стала чинником більшої соціальної і політичної згуртованості й активності населення Галичини – як автохтонів, так і вихідців з інших територій України та Польщі. Ці гуртування й активність відбувалися на ґрунті спільних політичних переваг, серед яких чільне місце посідали розбудова незалежної національної держави і європейський зовнішньополітичний вектор.

Отже, особливості комуністичної політики радянзації Галичини під час Другої світової війни і після неї відіграли вирішальну роль у формуванні структури населення регіону,

що тяжіє до етноукраїнської однорідності. Як зазначає львівський історик Я. Грицак, посилаючись на працю британського дослідника посткомуністичних перетворень у центральноєвропейських країнах Т. Еша, національна однорідність є однією з умов успішності подолання радянської спадщини у багатьох країнах Центральної і Південної Європи [20]. Так само й на Галичині фактично мононаціональний склад населення, сільського і міського, сприяв пришвидшенню тут процесів звільнення від комуністичної ідеології і суспільної практики.

Значущий вплив на специфіку політичної поведінки населення сучасної Галичини справляє релігійний чинник. Відмітною рисою конфесійного простору регіону є домінування тут християнських церков, що позиціонують себе як національні – Української греко-католицької церкви, Української православної церкви (Київського патріархату) та Української автокефальної православної церкви. Перша з названих церков, УГКЦ, крім того, має найтісніший зв'язок з регіоном – переважна більшість її громад функціонують саме на Галичині, хоча греко-католицькі громади створюються і в інших областях України. Важливою особливістю релігійності населення на Заході України в цілому й на Галичині зокрема є значно більша релігійна активність громадян та більше значення релігії у їх повсякденному житті. Будучи якісними за своїм характером, названі особливості не надаються до точного вимірювання, однак оцінити їх можна за деякими цілком достовірними кількісними показниками. Так, за даними опитувань 2011 року, понад 97% громадян, що відносять себе до пастви УГКЦ, ствердно відповіли на запитання «Чи відвідуєте Ви релігійні служби, зібрання, служіння?», а близько 60% мешканців західноукраїнських областей відвідують церковні служби щонайменше раз на місяць, при цьому понад половина з них – раз на тиждень і частіше [21, с. 37].

Висока релігійна активність мешканців Галичини контрастує з релігійною поведінкою решти України, особливо промислових східних областей, де значного поширення набуло явище номінальної релігійності. За такого типу релігійності на перший план виходять, з одного боку, наявність ідентифікації з конфесією, а з іншого – формальний (відкритий, невизначений, неконкретний) характер релігійності. У плані соціальної поведінки і соціального самопо-

чуття носіїв такої релігійності важливою є відсутність у ній як позитивного (конкретний догматичний зміст, історія, обрядність тощо), так і негативного (протиставленість чомусь зовнішньому) змісту, існування на рівні певного прагнення чи психологічної диспозиції. На відміну від такої релігійної свідомості, західноукраїнські греко-католицькі і православні громади відзначаються набагато вищим ступенем конкретизації віри і залучення вірян до відповідних церковних і соціальних практик.

Більша загальна релігійна активність жителів Галичини поєднується з непоодинокими випадками політизації релігійності. Особливо це характерно для вірян УГКЦ. Принагідно слід зазначити, що політизація й етнізація релігії на Галичині має історичний характер, вона зумовлена такими факторами, як невисока ступінь урбанізації краю, наслідки радянської політики, за якої греко-католицьке віросповідання часто ставало підставою для віднесення особи до «ворожих українців» з відповідними для них наслідками – насильницьким переселенням, обмеженням у правах, заборонами на працю, ув'язненням і навіть фізичним знищенням. Відповідно, політизація й етнізація конфесійної належності у своїй основі має зовнішні, негативні щодо українства обставини. Очевидно, що це явище потребує неупередженого аналізу і оцінки, оскільки воно безпосередньо позначається на політичній ситуації у краї та політичній поведінці його жителів. Необхідно відзначити, що тісний зв'язок власне релігійного, політичного й етнонаціонального у діяльності українських церков на Галичині, і передусім УГКЦ, сприяє зміцненню переконаності людей у правоті власних політичних переконань, легітимуючи їх і сакралізуючи певні засадничі ідеї і принципи, серед яких патріотизм і готовність активно розбудовувати й боронити українську державність. Необхідно також відзначити, що, як слушно зауважує О. Турій, тяжіння греко-католиків до національних і націоналістичних позицій не є внутрішньою особливістю цієї церкви, а швидше накладанням релігії на особливості історичного і національного розвитку Галичини [22, с. 22]. Не варто забувати, що греко-католики зазнали безпрецедентних репресій з боку радянської влади, а утиски цієї церкви не припинялися аж до останнього періоду існування СРСР. Про це пишуть, зокрема, о. Ю. Мицик, О. Бажан та В. Власов: «Унаслідок насильницького

витіснення УГКЦ із західноукраїнських земель було закрито або перейменовано на православні 3040 греко-католицьких парафій, 2959 храмів, 48 монастирів, ліквідовано Богословську греко-католицьку академію, дві семінарії, 9900 нижчих та 380 середніх католицьких шкіл. Упродовж 1946–1950 років репресій зазнали 344 діячі культури... Майже 20 років відбував покарання в радянських концтаборах митрополит Й. Сліпий, який вийшов на волю 26 січня 1963 року завдяки клопотанню Ватикану перед урядом СРСР. Переслідувана, поставлена поза законом та загнана у підпілля Українська греко-католицька церква стала найбільшою за чисельністю забороненою конфесією в СРСР» [23].

Крім того, як зазначає у своєму дослідженні специфіки сучасної української ідентичності в УГКЦ В. Мороз, потрібно чітко розмежовувати ідеологію українського варіанта радикального націоналізму зразка середини століття та ідеологічні позиції УГКЦ в минулому і сьогоденні. Згаданий автор зазначає: «Суспільні настрої настільки сприяли особливому наголошуванню на зв'язках національного руху з УГКЦ в історичній ретроспективі, що в історіографії досі приділено надто мало уваги протистоянню церкви та ідеології інтегрального націоналізму у міжвоєнний період» [24]. Сучасне керівництво УГКЦ постійно прагне того, щоб і в Україні, і за кордоном було чітко розуміння того, як насправді ця церква трактує надзвичайно важливі для неї ідеї патріотизму й націоналізму.

Звертаючись до греко-католиків і до всіх українців, колишній глава УГКЦ митрополит Л. Гузар пояснює: «Націоналізм – це не шовінізм. Шовінізм – це коли ви любите тільки своє, а ненавидите чуже. Бути патріотом, означає любити свій народ, але також шанувати інших, інші національності. Тому справжні патріоти, які себе вважають націоналістами, це ті, що вміють любити своє, не ненавидячи чужого, боронити свої права, не посягаючи на права інших» [25]. Не можна оминати увагою і того, що УГКЦ неодноразово прямо відкидала прояви радикального націоналізму як такого, що «побудований на запереченні прав і автентичних ідеалів інших спільнот, далекий від християнського патріотизму, а також від здорового націоналізму, справжньої любові до батьківщини» [26, с. 174, 245, 268]. Отже, навіть якщо вважати реальними небезпеки виникнення на українських теренах екстремістської

політизованої релігійності, то, очевидно, навряд чи є переконливі підстави пов'язувати їх у першу чергу з Українською греко-католицькою церквою.

З огляду на вищезазначене, потребують додаткового обґрунтування оцінки призначених для внутрішнього вжитку виступів окремих священників УГКЦ як таких, що «виходять не з цінностей західноєвропейської демократичної культури, а традиціоналістського, аграрного суспільства з архаїзованою свідомістю, мобілізованою етнічністю з її жорстким поділом на «ми» і «вони» та інструменталізованою релігією» [27, с. 78–79]. Разом з тим слід підкреслити, що, не заперечуючи потреби максимально уважного вивчення усіх складових ідеології і суспільної практики УГКЦ, ступінь політичного впливу цих складових не варто перекручувати, як це часто воліють робити проросійські експерти і пропагандисти. Так само не варто зневажувати випадками, коли на рівні вірян і низового священства виявляються і певна сакралізація політичних установок, і прояви політичного месіанізму, і риси релігійності, найперше властиві архаїчному аграрному суспільству.

Політичні цінності, характерні для вірян УГКЦ, поділяють і багато жителів Галичини, що належать до численних православних конфесій УПЦ (КП) та УАПЦ. У системі цих цінностей провідну роль відіграє конструктивна установка на поліпшення життя у власній державі і долучення до європейської спільноти, а не агресивно-оборонна чи експансіоністська свідомість. І, нарешті, визначальну роль відіграє позиція керівництва УГКЦ з наголосом на європейському виборі, відсутності претензій на першість у визначенні розвитку соціально-політичного життя і єдності з усіма християнськими церквами України. Про це, зокрема, свідчать виступи глави Української греко-католицької церкви, Верховного Архієпископа Святослава (Шевчука) з приводу подій кінця 2013 року у Києві, в одному з яких він заявив: «Український народ зробив свій вибір. Цей вибір – європейська інтеграція. І цей вибір об'єднав не тільки один регіон, Західну Україну, не лише одну конфесію, скажімо, Греко-Католицьку Церкву. Цю відозву до європейського народу підписали предстоятелі всіх православних церков, католицьких церков, протестантських громад, навіть представники єврейської громади та мусульманської громади України. Тобто можна

сказати, що сьогодні громадянське співтовариство – а церква в Україні є невід’ємною частиною громадянського суспільства України – однозначно заявляє про свій європейський вибір» [28].

Політична поведінка населення окремих регіонів і держави в цілому великою мірою визначається також поточною соціально-економічною ситуацією та її динамікою – змінами на краще або гірше чи збереженням певного становища протягом якогось часу. Загальне сприйняття соціально-економічної ситуації та реакція на її зміни зумовлюють настрої громадян та формують певні домінуючі установки щодо політичної поведінки: чи заслуговує чинна місцева й центральна влада на збереження своїх посад, або, в іншому разі, хто саме здатен найкращим чином впоратися з розв’язання нагальних проблем соціально-економічної сфери. Особлива важливість впливу соціально-економічної ситуації на динаміку політичних переваг і уподобань українців визначається також фактичною перманентною кризою, яку упродовж десятків років переживає більшість населення України. Тому питання робочих місць і виплати зарплат, соціального захисту, бізнесового клімату тощо посідають чільні місця у програмах політичних сил і окремих кандидатів. В аспекті значущості впливу соціально-економічної сфери на формування політичних переваг і уподобань та політичної поведінки людей Галичина не надто відрізняється від інших регіонів України. Проте існує відмітно західноукраїнське явище соціально-економічного плану. Воно визначає не так конкретний зміст політичних настроїв чи електоральний вибір у конкретних умовах, як певні риси і тенденції політичної поведінки більш загального характеру, разом з тим сприяючи і формуванню політичних установок, що тяжіють до правої частини політичного спектра. Йдеться про відоме і доволі широко описуване у науковій літературі і суспільно-політичному дискурсі явище масової трудової міграції із західноукраїнських, у тому числі галицьких, областей. І якщо суто соціально-економічні причини і наслідки трудової міграції досліджуються доволі активно (наскільки це є можливим в умовах браку достовірної інформації), то соціально-політичним та особливо політико-психологічним аспектам цього явища досі не приділялося адекватної уваги.

Необхідно зазначити, що традиція пошуку заробітку поза своїм краєм – і в межах однієї держави, і за кордоном – має на Галичині

глибоке коріння, пов'язане з її демографічними та соціально-економічними особливостями, які певною мірою зберігаються і нині. Традиційно на Галичині висока щільність населення поєднувалася з відносно низьким ступенем урбанізації й індустріалізації, з одного боку, та особистою свободою селян – з іншого; при цьому кліматичні умови та земельні ресурси не є найбільш сприятливими для розвитку сільського господарства. За таких умов у краї постійно спостерігався надлишок низькокваліфікованої робочої сили на тлі безземелля селян і масової бідності. Відповідно, не знайшовши праці ані на селі, ані у містах краю, люди масово мусили шукати роботи за межами Галичини, що привело до кількох хвиль масової трудової міграції. Як пише О. Самборська, наприкінці XIX – на початку XX століття «місцеве населення масово емігрувало як до Європи (Румунія, Данія, Швеція, Франція, Велика Британія, Португалія), так і значним числом на Американський континент (США, Канада, Бразилія, Аргентина). До Першої світової війни з цього регіону виїхало до 800 тис. осіб» [29]. У той період галицька трудова міграція мала очевидне етнонаціональне забарвлення, оскільки охопила насамперед етноукраїнське населення. Тоді ж етнічні поляки масово переселялися на західноукраїнські землі. Схожа ситуація, але з маловиразною етнічною компонентою, виникла і наприкінці XX століття, коли зупинка промислових підприємств, скорочення виробництва в агропромисловому секторі, тривала фінансова криза знову змусили значну частину населення Західної України шукати роботу за кордоном.

Як і за сто років до того, на початку пострадянської хвилі трудової міграції головний мотив мобільності населення полягав не в тому, що люди шукали кращу роботу, а в тому, що в рідних місцях не було ніякої. Ще одна відмінність сучасної трудової міграції, яка позначається на політичній поведінці громадян, порівняно зі становищем на початку XX століття, полягає в тому, що особи, які виїжджають на заробітки за кордон, нині в цілому зберігають набагато тісніші зв'язки з Батьківщиною. Цьому сприяє прозорість кордонів та набагато вищий ступінь розвитку транспортної інфраструктури й комунікаційних технологій, а також загальне зростання рівня життя.

Сучасна прозорість кордонів і збереження тісного зв'язку трудових мігрантів з Батьківщиною становлять одну з причин складності навіть більш-менш точної оцінки кількості трудових мігрантів,

адже виїзд на роботу за кордон найчастіше ніяк не фіксується органами влади чи статистики. Так, за різними оцінками, за кордоном працює від 2 до 7 млн українців [30], хоча, на думку фахівців, найбільш достовірними є оцінки у 4–4,5 млн трудових мігрантів. Якщо у 1990-х роках трудова міграція мала виразну регіональну специфіку, будучи переважно західноукраїнським явищем, то згодом частки мешканців різних областей почали вирівнюватися. Водночас питома вага осіб, що мають тривалий досвід праці за кордоном, у західноукраїнських областях залишається найвищою в Україні, що на даному етапі пов'язується вже не так з близькістю кордону, як з нетипово високою для України в цілому часткою сільського населення, яке найчастіше не може знайти роботи вдома чи в сусідніх більших містах.

За даними, які наводить П. Шушпанов, «досвід тимчасової роботи за кордоном мають 139,8 тис. осіб, або 17,6% всього економічно активного населення. Тобто більш ніж кожний шостий економічно активний мешканець Тернопільської області виїздив за кордон з метою трудової діяльності. 75,7% осіб виконували за кордоном роботу, що не відповідає їхньому фахові, 12,8% – працювали за фахом, 11,4% – не змогли дати конкретну відповідь на дане запитання» [31, с. 10–11]. Таким чином, у типовій для галицьких областей Тернопільській кожна велика родина, до якої входять представники трьох поколінь, в середньому має щонайменше одного близького родича, який перебував чи перебуває на заробітках за кордоном. З плином часу змінилася і соціальна структура трудової міграції, особливо це стосується Західної України, мешканці якої першими почали виїздити на роботу за кордон на рубежі 1980-х – 1990-х років.

Як зазначає Е. Лібанова, нині найбільша частка коштів від українців, що працюють за кордоном, надходить не до найбідніших, і навіть не середніх за статками, а до найзаможніших родин: на 20% найбільш заможних припадає близько 30% усіх трансфертів. За результатами соціологічних досліджень, які презентує згаданий автор, основна мета, на яку спрямовуються зароблені за кордоном членами заможніших родин кошти, – це будівництво або придбання житла. На другому місці – навчання членів сім'ї, на третьому – стартовий капітал для власного бізнесу. Водночас бідніші родини витрачають міграційні трансферти переважно на поточні потреби – продукти

харчування, одяг, оплату комунальних послуг, лікування тощо. За висновком Е. Лібанової, диспропорція трансфертів зумовлюється тим, що «мігранти рекрутуються переважно з числа доволі активних осіб, які зазвичай мають певну професійну підготовку та кошти для оплати самого переїзду... Таким чином, за кордон виїжджають переважно члени більш-менш забезпечених домогосподарств, бідніші працюють в інших регіонах України» [32, с. 17–18].

Надзвичайно важливим для краю, у тому числі в аспекті політичного клімату, є сукупний економічний ефект трудової міграції. Так, у першому півріччі 2012 року від вихідців з Тернопільщини тільки через банківські перекази до області надійшло 82 млн доларів США, що в шість разів перевищило інші доходи Тернопільщини за той самий період [33]. Зазначені риси сучасної галицької трудової міграції – її масовість, обсяги та питома вага трансфертів у сукупних бюджетах, тривалість досвіду роботи за кордоном та тісний зв'язок з рідним краєм, що, як правило, підтримується мігрантами, – у поєднанні мають значний кумулятивний ефект, який безпосередньо позначається на політичному кліматі Галичини та політичній поведінці її мешканців.

По-перше, масова трудова міграція зі збереженням зв'язку з Батьківщиною і спрямуванням значної частки зароблених коштів в Україну приводить до в цілому вищого ступеня незалежності мешканців Галичини від місцевих груп правлячого класу та центральної влади, а певною мірою – й від виплат з бюджету. Представники місцевої влади та місцевих бізнесових кіл не контролюють надходжень громадян і домогосподарств, як це часто відбувається на решті території України. Навпаки, місцеві групи правлячого класу, особливо бізнесові, самі стають залежними від громадян, оскільки доходи їхніх формалізованих і неформальних підприємств значною мірою формуються міграційними трансфертами. У таких умовах політичний клімат і політичні уподобання громадян значно меншою мірою визначаються владними й бізнесовими колами країни та регіону, а політична поведінка частіше формується як результат своєрідної рівноправної соціальної угоди між громадянами і владою. Сучасний «неофеодалізм» у його аграрному і промисловому варіантах, характерний для окремих районів Центральної і Східної України, на Галичині, попри відносно низький ступінь урбанізації,

не має достатньої бази саме завдяки економічній незалежності значної частини громадян внаслідок трудової міграції. За своїм соціально-економічним становищем, незважаючи на можливі відмінності в абсолютних доходах, трудові мігранти та їхні родини є ближчими до високооплачуваних професіоналів великих міст, ніж до мешканців райцентрів і сіл в інших областях України. Почасти цим зумовлюється схожість політичного вибору, яку доволі часто демонструють галицькі області і столиця України.

По-друге, економічна і політична незалежність у поєднанні з традиційною консервативною свідомістю є природним ґрунтом для формування і зміцнення політичних сил, що сповідують праві ідеологічні принципи у широкому розумінні. Ця загальна, дещо аморфна права налаштованість виникає не так через процвітання і заохочення приватної ініціативи на Батьківщині, як внаслідок переважно індивідуального характеру найманої праці за кордоном. По відношенню до соціального устрою вдома заробітчанин, попри часто низьку за стандартами відповідної країни винагороду і найманий характер праці, фактично виступає успішним дрібним підприємцем, який серед найважливіших цінностей має індивідуальну свободу та невтручання влади у його справи. Проникність кордонів та відмінності у доходах у країнах Європи і Північної Америки, з одного боку, та в Україні – з іншого зумовлює подвійність соціального статусу українських заробітчанин: у країнах, де вони працюють, ці українці часто посідають нижні щаблі соціальної ієрархії, на Батьківщині ж вони є цілком заможними і успішними. Усвідомлення того, що за кордоном досягнути вищого соціального статусу навряд чи вдасться, спонукає до подальшого зміцнення зв'язків з рідним краєм, вкладання заробленого у добробут своїх родин та – опосередковано – рідних місць і плекання символічно-духовних основ регіональної ідентичності.

По-третє, сама можливість працювати за кордоном, отримуючи порівняно високу (за українськими стандартами) винагороду і при цьому не мусячи віддавати комусь значної частини заробленого, ні поривати родинних, дружніх і земляцьких зв'язків безпосередньо, залежить від існування держави Україна в її сьогоднішньому незалежному, проєвропейському і демократичному статусі. З огляду на це для багатьох галичан політично важливішим є не так націоналізм, як державництво, що уможлиблює і закріплює нинішній, в цілому при-

йнятний (і завідомо кращий, ніж за попередньої епохи) для більшості населення стан речей. Принагідно слід наголосити, що засаднича цінність державності на загальнонаціональному рівні поєднується з доволі критичним ставленням до місцевої влади.

Націоналістичні ідеї і цінності для більшості жителів Галичини виступають похідними щодо державництва, що проявляється у доволі широкій варіативності політичного вибору галичан, спільним знаменником для якого традиційно є пріоритет української державності. У реаліях сьогоденної Галичини і всієї Західної України колективістсько-патріотичні ідеали націоналізму на рівні практичного застосування нерідко поступаються інтересам та соціально-психологічним установкам індивідуальної трудової діяльності за кордоном, зберігаючи за собою роль певного ідеологічного обґрунтування регіональної ідентичності у символічно-духовній сфері. Провідна роль масової трудової міграції не тільки в соціально-економічному житті, а й у політичному кліматі сучасної Галичини спричиняє те, що одним з найважливіших внутрішньополітичних чинників для Західної України сьогодні є специфіка міграційної політики держав ЄС, США, Канади і Росії, а також соціально-економічне становище у цих країнах. При цьому існують усі підстави вважати, що різкі зміни саме у цих двох аспектах (погіршення для українців міграційної політики на фоні погіршення загального економічного становища) можуть призвести до значних змін у політичних перевагах та уподобаннях і політичній поведінці українців – жителів Галичини.

Питання структури й ієрархії базових цінностей, що визначають регіональну ідентичність жителів Галицьких областей та впливають на їх політичний вибір, активно обговорюються не тільки науковою спільнотою, а й широкою громадськістю. Центральне місце теми регіональної ідентичності Галичини, її складових та проєкції на політичне життя значною мірою визначається тим, що галицька ідентичність упродовж усього періоду Незалежності сприймається як своєрідний «західний полюс» біполярного українського суспільства. Теза про «дві України», уведена в широкий науковий і громадсько-політичний обіг М. Рябчуком на початку 1990-х років [34], уже значною мірою стала концептуальною рамкою і для наукових досліджень, і для більш загальних дискусій. При цьому численні

застереження самого М. Рябчука, як і аргументована критика його тези, часто не беруться до уваги, поступаючись місцем чорно-білій картині, що легко надається до використання у політичному дискурсі. З іншого боку, навряд чи варто зневажувати реальними макрорегіональними відмінностями в українському соціумі. Ці відмінності потребують поглибленого вивчення наукою і мають враховуватися для розроблення та реалізації державної політики.

Резюмуючи складові ідеї «двох Україн» щодо Галичини, А. Колодій виокремлює, зокрема, такі ключові елементи галицької регіональної ідентичності: «вірність національній мові і традиції; паростки національного (але значною мірою тіньового) капіталу, який ніяк не розвинеться; неприйняття колишнього комуністичного режиму і сучасних лівих; панування міфу про споконвічну окремішність та боротьбу за національну незалежність України; ставлення до Донбасу та інших південно-східних областей як до української, але зрусифікованої території, якій «треба допомогти», а до Галичини – як до опори українства в Україні; зовнішньополітична орієнтація на Європу» [35, с. 70]. Справедливість акцентування означених складових підтверджується результатами голосувань на виборах різних рівнів і позаелекторальною політичною поведінкою мешканців Галичини, а також інформацією соціологічних досліджень.

Опертя на таку інформацію вкрай важливе для віднаходження й обґрунтування відповідей на запитання про політичні уподобання, переваги і орієнтації людей. Однак, використовуючи результати соціологічних досліджень важливо брати до уваги їх специфіку як джерела необхідної і важливої для соціально-гуманітарних наук інформації. По-перше, масові опитування частіше дають відповідь на запитання «що?» і рідше – на запитання «чому?». По друге, цінність таких опитувань найперше полягає в тому, що вони фіксують становище, що склалося на певний момент часу, а не прогнозують майбутній стан, який залежить від численних чинників, багато з яких є непередбачуваними з позицій поточного моменту. Тож природно, що соціологічні дослідження жодним чином не могли передбачити агресію з боку сусідньої держави і вплив цієї агресії на суспільні переваги і поведінку людей. По-третє, цінність масових опитувань зростає, коли для їх інтерпретації використовуються можливості якісних досліджень громадської думки, для проведення

яких соціологам часто бракує коштів. По-четверте, при використуючи результати вивчення громадської думки, науковцям важко або й неможливо уникнути свідомої або неусвідомленої ангажованості, зумовленої їх світоглядом, політичними та іншими переконаннями, життєвим і професійним досвідом.

Вищезазначене жодним чином не применшує, а скоріше підвищує значущість професійної праці соціологів для пізнання суспільних відносин.

Влітку 2014 року, за даними соціологічної служби Центру Разумкова, за вступ до ЄС виступала абсолютна більшість громадян, що живуть у цьому краї – 94,7% (для порівняння: у центральних областях – 72,1%, на Півдні України – 41,9%). За вступ України до НАТО в західних областях висловилося близько трьох чвертей опитаних [36]. У західних областях України в цілому і на Галичині зокрема традиційно фіксується найбільша кількість громадян, які ідентифікують себе з Європою. У травні 2014 року, за даними Фонду «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва, європейцями вважали себе майже 60% мешканців Західної України (на Донбасі цей показник становив лише 11%). При цьому внаслідок подій кінця 2013-го – початку 2014 років частка мешканців Західної України, що підтримувала вступ України до Митного союзу Росії, Білорусі і Казахстану, зменшилася з помітних 7% до межі статистичної похибки – близько 1%.

На Галичині, як і в усій Західній Україні, майже немає підтримки ідея запровадження в Україні федеративного устрою. На користь федералізації у вересні 2014 року висловилося лише близько 1% респондентів, що живуть у західноукраїнських областях (в цілому по Україні – 11,4%, переважно – мешканці Донбасу) [37]. Ставлення галичан, як і жителів більшості областей, до питання федералізації являє собою не такий уже й рідкісний випадок, коли пересічні громадяни демонструють адекватніше розуміння внутрішньо- і зовнішньополітичної реальності, ніж частина тих, кого називають інтелектуальною елітою. Власне, ідеї федералізації справді немає чогось особливо небезпечного, однак необхідно зважати на час і місце, які, на жаль, нівелюють усі потенційно позитивні наслідки її втілення. Більшість громадяни України погоджуються з тим, що федералізація України за сучасної ситуації означатиме анексію у тій

чи іншій формі низки районів і областей країни Росією. Крім того, за нинішньої структури ВВП України і величезної кількості громадян, які залежать від бюджетних виплат, федералізація, яка з необхідністю розхитуватиме систему перерозподілу благ, може призвести до катастрофічного зубожіння мільйонів українців в усіх без винятку регіонах, включно з нечисленними найбільш заможними. У всякому разі, попри давні традиції галицького автономізму, які у певний період репрезентував, зокрема, В. Чорновіл, ідеї федералізації чи іншої форми автономізації або відокремлення від решти України серед широкого загалу галичан не мають скільки-небудь значної підтримки, залишаючись справою окремих інтелектуалів і крайових патріотів.

Попри беззастережне домінування серед жителів Галичини підтримки єдності України, доволі велика частка населення (близько 20%) вважає, що між західними і східними регіонами України існують глибокі політичні протиріччя, мовні та культурні відмінності, економічні диспропорції, та що у перспективі регіони можуть роз'єднатися – або створивши власні держави, або увійшовши до складу інших. Така сама частка респондентів поділяє цю думку у Центрі України, тим часом як на Сході прихильники думки про загрозові відмінності між регіонами становлять більшість – 58% [38].

Регіональний поділ українського соціуму проходить по ідеологічних та культурно-світоглядних лініях. Триває тенденція, яку відзначали фахівці Національного інституту стратегічних досліджень: «на одному полюсі перебувають українці, для яких предметом гордості постають події, що є частиною українського національного історичного наративу (українське козацтво, культурне надбання українського народу, діяльність лідерів національно-визвольного і дисидентського руху, проголошення української самостійності у 1991 р. та Помаранчева революція). На протилежному полюсі – ті, котрі пишаються подіями радянської історії (перемога у Великій Вітчизняній війні, повоєнна відбудова народного господарства) та недавньої історії (перемоги українських спортсменів)». Це підтверджують і соціологічні дослідження: у Західній Україні найбільшим здобутком в історії українського народу перемогу у Другій світовій війні вважають 21,8% громадян (на Сході України – 53,2%), а

43,2% учасників опитування значним історичним досягненням назвали набуття Україною державної незалежності [39, с. 13].

У рамках опитування, проведеного у всій Україні у травні 2014 року, було визначено пріоритети в очікуваннях громадян щодо дій влади. Респондентам пропонувалося вибрати п'ять найнагальніших реформ, які необхідно здійснити в Україні. Результати щодо Західної України та України в цілому наведено у таблиці 2 [40].

Таблиця 2.

**Пріоритетні напрями реформ
(думка мешканців Західної України та України в цілому)**

	Захід (%)	Україна (%)
Антикорупційна реформа	74,0	62,8
Судова реформа. Реформа прокуратури	53,0	44,6
Люстрація чиновників (перевірки та можливі звільнення)	49,2	38,3
Охорона здоров'я	47,2	50,2
Реформа органів правопорядку	43,6	39,3
Пенсійна реформа та реформа системи соціального захисту	43,4	49,7
Реформа децентралізації та регіонального розвитку	28,4	26,9
Податкова реформа	24,7	28,7
Дерегуляція і стимулювання розвитку підприємництва та інвестицій	22,3	18,4
Освітня реформа	20,7	21,2
Адміністративна реформа	18,5	16,7
Земельна реформа	12,0	14,2
Реформа виборчого законодавства	7,9	9,2
Реформа у сфері ЗМІ (Медіа-реформа)	3,6	3,4
Важко відповісти	2,4	4,6
Інше	0,2	1,4

У наведених даних щодо очікувань від влади найперше впадає в око відсутність не те що поляризації українського суспільства за

регіональною ознакою, а навіть якихось по-справжньому суттєвих розбіжностей між різними регіонами та певним регіоном і Україною в цілому. Люди в усіх областях у соціально-економічному та адміністративно-правовому плані прагнуть практично одного й того самого. Найбільшою відмінністю між очікуваннями мешканців Західної України і України в цілому є наявність у списку перших п'яти пріоритетних реформ у західноукраїнських областях люстрації і відсутність реформи системи пенсійного забезпечення. Решта найбільш нагальних реформ (антикорупційна, судової системи, системи охорони здоров'я, правоохоронної системи) присутні в обох списках. Прикметно, що навіть за результатами опитування на Донбасі (травень 2014 року) до чотирьох щойно названих спільних для всієї України пріоритетних реформ додалася лише одна специфічна – децентралізації та регіонального розвитку. Таким чином, в аспекті практичних очікувань і прагнень соціально-економічного та соціально-політичного характеру, що виходять за межі системи ідеологічних – зовнішньополітичних та культурно-світоглядних орієнтирів, – не підтверджується не тільки теза про «дві України», розділені нездоланними протиріччями, а й уявлення про якісь значні відмінності між регіонами. Наведені результати, незважаючи на драматичні зміни у політичному житті України, фіксують продовження дії тенденції, що простежувалася вітчизняними соціологами упродовж щонайменше десяти останніх років, – найважливішими для себе громадяни в усіх регіонах називали проблеми соціально-економічного, а не ідеологічного характеру, причому до 2013 року питома вага ідеологічних проблем постійно знижувалася. За даними спільного дослідження Фонду «Демократичні ініціативи» і Центру Разумкова, 2012 року статус російської мови хвилював 3,9% українців (31-ше місце з 33), обійшовши лише два інші ідеологічні питання, навколо яких буцімто відбувається поділ між «двома Українами» – міжконфесійні відносини та вступ до НАТО. Перші ж місця посіли подолання безробіття (59,3%), подолання кризи в економіці, економічне зростання (51,8%), підвищення загального рівня зарплат, пенсій, стипендій (51,5%), зниження цін на продукти і товари першої необхідності (43,3%) [41]. Надзвичайно низькі показники ідеологічних питань свідчать про те, що вони не вважалися актуальними мешканцями усіх регіонів України майже одна-

ковою мірою. З іншого боку, криваві події кінця 2013-го – початку 2014 років засвідчили й те, що саме розбіжностей в ідеологічних питаннях виявляється цілком достатньо для розпалювання й ескалації насильства. При цьому міра стурбованості громадян ідеологічними, культурними і світоглядними проблемами, що безпосередньо не впливають на їхнє життя, може бути дуже мінливою, значно модифікуючись упродовж кількох років, а в кризових умовах – місяців і навіть тижнів. На цей момент звертає увагу, зокрема, луганський соціолог І. Кононов: «У соціологічному замірі, зробленому нами у 2010 році, у свідомості мешканців Донбасу на перший план вийшла загальнонаціональна ідентичність. Ідентифікаційні профілі населення Донбасу рухалися у напрямі схожості до ідентифікаційних профілів населення Галичини. Але з кінця 2013 року регіональна, локальна ідентичність знову стала переважати» [42]. У поєднанні з наростанням страху, негативних очікувань та невдоволення ці проблеми здатні мобілізувати на активні дії десятки тисяч людей. З іншого боку, ці питання ідеологічно-світоглядного плану відносно легко піддаються деактуалізації у разі відновлення стабільності у соціально-економічній і політичній сферах. Крім того, ставлення до символічних та ідеологічних питань дуже залежить від того, як і коли вони вносяться в суспільно-політичний дискурс. Широко відомим є приклад вдалої заяви тодішнього кандидата у Президенти В. Януковича 2004 року, який пообіцяв не допустити образ «ні радянського ветерана у Львові, ні ветерана УПА в Донецьку», яку підтримали і на Сході, і на Заході України. Можна погодитися з висновком з цього прикладу Я. Грицака: стосовно символічних і ідеологічних питань: справді, важливо «не що кажуть, а як кажуть» [43].

Міжнародний досвід свідчить, що завдяки політичній волі лідерів і ефективній роботі професіоналів можна докорінно змінювати громадську думку з найдражливіших питань: так, в середині 1990-х років вдалося досягнути позитивного ставлення ізраїльтян до примирення з палестинцями ціною поступок у, як здавалося до того, безкомпромісному і безперспективному питанні щодо статусу Єрусалима [44, с. 389–402]. І міжнародна, і вітчизняна політична практика останніх років свідчить також і про те, що саме в ідеологічних питаннях громадяни найлегше піддаються цілеспрямованим

маніпуляціям свідомості, як це, на жаль, сталося з багатьма жителями Сходу України, яких безвідповідальні політики переконали у реальності цілковито міфічної «фашистської» загрози, що буцімто походить зі Львова і «захопленого націоналістами-западенцями» Києва. Руйнівний для стабільності політичного режиму і соціально-економічного життя України ефект було досягнуто через акцентування, гіперболізацію й уречевлення саме ідеологічних і культурних відмінностей регіональних ідентичностей передусім західного і східного «полюсів» України – Галичини й Донбасу.

На зовнішнє походження причин нинішнього загострення подій в Україні вказує як символічний характер акцентованих суперечностей, так і відсутність безпосереднього й регулярного масового контакту між жителями Західної і Східної України на першому етапі розгортання кризи кінця 2013 – початку 2014 року. Ситуація в Криму і гостре суспільне протистояння на Донбасі підтверджують висновок В. Котигоренка, зроблений у 2008 році, що «політична безвідповідальність правлячого класу України і безпринципна боротьба всередині цього класу за владу і власність на центральному та регіональному рівнях» має значний етноконфліктогенний потенціал, який «проявляється у намаганнях окремих політичних сил і діячів здобути електоральну підтримку актуалізацією і політизацією пов'язаних з етнічністю ціннісних відмінностей, стосовно яких найважче досягти порозуміння. Йдеться про відмінності у релігійних перевагах, традиціях і культурі громадян різної національності, їх ставленні до історичних постатей, міфів, пам'ятників, до версій та інтерпретацій подій минулого» [45, с. 97].

Регіональна ідентичність, що формується на об'єктивних підставах етнонаціонального, соціально-економічного, культурно-світоглядного характеру, транслюється у певні суб'єктивні й водночас об'єктивовані масовістю варіанти політичного вибору, політичних переваг, уподобань та орієнтацій. Політичні переваги особи і спільноти найяскравіше проявляються на виборах загальнонаціонального рівня, у ситуації, коли вибір особи і громади є максимально відповідальним та вважається таким, що впливає на подальше життя регіону і держави в цілому. Упродовж усіх років Незалежності мешканці Галичини проявляли відмітну одноставність у своєму політичному виборі загальнодержавного рівня, а також

високу активність, що в цілому переважає активність виборців у всій Україні. Для того, щоб з'ясувати спільну основу політичного вибору галичан, звернемося до даних щодо переможців виборів Президента та Верховної Ради України, що подаються у таблиці 3 (тут і далі дані стосовно результатів виборів подаються за матеріалами Центральної виборчої комісії України, опублікованими на її офіційному веб-сайті www.cvk.gov.ua).

Таблиця 3.

Переможці виборів Президента та Верховної Ради України на Галичині (1991–2014 роки)

Рік	Вибори	Переможець/ основний опонент*
1991	Президента України	В. Чорновіл (Л. Кравчук)
1994	Верховної Ради України	Націонал-демократичні сили**
1994	Президента України	Л. Кравчук (Л. Кучма)
1998	Верховної Ради України	Народний Рух України
1999	Президента України	Л. Кучма (П. Симоненко)
2002	Верховної Ради України	«Блок Віктора Ющенка «Наша Україна»»
2004	Президента України	В. Ющенко (В. Янукович)
2006	Верховної Ради України	«Наша Україна»/БЮТ
2007	Верховної Ради України (позачергові)	БЮТ/НУНС
2010	Президента України	Ю. Тимошенко (В. Янукович)
2012	Верховної Ради України	БЮТ/ВО «Свобода»
2014	Президента України (позачергові)	П. Порошенко
2014	Верховної Ради України (позачергові)	«Народний фронт»

**Для парламентських виборів: подаються всі переможці у різних областях Галичини.*

***Вибори проводилися за одномандатними округами.*

З першого погляду може видатися, що політичним уподобанням населення галицьких областей притаманний високий ступінь мінливості, іноді аж до зміни уподобань на протилежні за порівняно короткий період часу, що відповідає каденції Президента України. У працях науковців та політичних експертів дуже часто наводиться приклад виборів 1994-го і 1999-го років, коли Галичина з надзвичайно високим ступенем однакості й активності виступала спершу проти Л. Кучми, а потім за нього, віддаючи перевагу спочатку його опонентові, а потім – йому самому близько 90% голосів.

Як видається, ключовою для розуміння політичної поведінки мешканців Галичини є відповідь на питання, поставлене результатами двох послідовних виборів 1990-х років, а саме: чому і в чому Л. Кучма 1999-го став для Галичини, порівняно з 1994-м, «Кравчуком сьогодні»? Очевидно, що докорінна зміна насправді відбулася не в настроях і уподобаннях галицьких виборців, а якраз навпаки – у публічних поставах (і відповідних діях) кандидата-лідера, що брав у них участь, Л. Кучми, що й було зафіксовано електоральною поведінкою виборців.

Л. Кравчук 1994-го і Л. Кучма 1999-го сприймалися Галичиною як кандидати, що, найголовніше, виступають гарантами збереження і розвитку української незалежної державності, а тому захищатимуть спосіб життя і цінності мешканців Західної України. Саме це, а не «зросійщеність» кандидата, відіграло вирішальну роль у виборі громадян. Послідовна підтримка української державності як визначальний момент для політичного вибору галичан залишається незмінною упродовж уже понад 20 років, зазнавши по-справжньому суттєвої модифікації (необхідно наголосити: без зміни загального характеру) тільки на місцевих виборах 2010-го та парламентських виборах 2012 року та повернувшись до основного тренду на позачергових виборах Президента і парламенту 2014-го. При цьому завжди, за одним щойно згаданим значущим винятком 2012 року, Галичина голосує не просто за кандидатів-державників і державницькі політичні сили, а за тих із них, хто сприймається як діяч чи сила загальнонаціонального рівня. Роблячи такий вибір, пересічний житель Галичини демонструє і адекватне усвідомлення не надто великої електоральної ваги свого краю, і готовність до необхідних

компромісів заради єдиної мети. У цьому полягає значна відмінність від провідних мотивів вибору іншого українського регіону з яскраво вираженою власною ідентичністю – Донбасу, для якого важливим є безпосередня пов'язаність з краєм. Ані В. Ющенко, ані, тим більше, Л. Кучма чи Ю. Тимошенко, яких консолідовано підтримувала Галичина, не є галичанами за походженням і не сприймаються тут як «земляки». Головним мотивом їхньої підтримки була установка цих лідерів на незалежність, збереження і зміцнення української державності. Праві чи ліві позиції політика чи політичної сили виходять на перший план у мотивації галицьких виборців тільки за умови відсутності безпосередньої загрози національній державності. Так, на парламентських виборах 2006-го і 2007-го років галичани поділили свою прихильність між «правішою» «Нашою Україною» і «лівішим» БЮТом. У ситуації ж, коли кандидат сприймається як захисник від загрози втрати державної незалежності, права чи ліва політичні орієнтації не відіграють вирішальної ролі. Такий висновок підтверджують, зокрема, результати виборів 2010 року, на яких перемогу на Галичині здобула Ю. Тимошенко, яку в жодному разі не можна назвати «правою». Її перемога зумовлювалася протистоянням з В. Януковичем, що сприймався як реальна загроза повернення до російського політичного панування і культурно-світоглядного «русского мира».

Взагалі, мобілізаційний чинник протистояння загрозі має велике значення в електоральній і загальнополітичній поведінці мешканців Івано-Франківської, Львівської і Тернопільської областей, набуваючи визначальної ваги у критичні моменти. Консолідація громадян в умовах, що сприймаються як загрозливі для державності і, відповідно, усталеного способу життя і домінуючих символічних цінностей веде до значного зростання активності на виборах. Підтвердженням цього, зокрема, є результати голосувань на виборах та показники явки, які підвищуються в умовах загрози і знижуються, коли вона послаблюється. Необхідно зауважити, що йдеться про суб'єктивне сприйняття виборців, яке не завжди відповідає реальному становищу. Наприклад, 1994 року загрозою державності вважався кандидат Л. Кучма, проти якого консолідовано голосувала Галичина. Через чотири роки він вже вважався гарантом захисту національної

державності, і виборці голосували за нього так само активно й консолідовано. Значущість чинника протистояння ілюструють дані щодо підтримки кандидатів на президентських виборах 1994–2014 років, наведені в таблиці 4.

Таблиця 4.

Відсоток голосів виборців за переможця президентських виборів на Галичині за 1994–2014 роки

Область	Роки				
	1994 (Л. Кравчук), %	1999 (Л. Кучма), %	2004 (В. Ющенко), %	2010 (Ю.Тимошенко), %	2014 (П. Порошенко), %
Львівська	93,77	91,59	93,74	86,2	65,13
Тернопільська	94,8	92,17	96,03	88,39	69,92
Івано-Франківська	94,46	92,3	95,72	88,39	60,63

Наведені у таблиці 4 результати голосувань свідчать, що галицькі виборці виявляють найбільшу активність і консолідованість у ситуаціях, коли один з кандидатів сприймається як небезпека для української державності (1994-й, 1999-й і 2004-й роки). Дещо менший (але все одно дуже високий за українськими і європейськими стандартами) ступінь консолідації 2010 року, попри неприйняття кандидатури В. Януковича, зумовлений двома чинниками – «фактором Ющенка», конфлікти між яким і Ю.Тимошенко та співпраця з В. Януковичем призвели до певного розчарування у демократичних державницьких силах, та скандальним союзом між Партією регіонів і БЮТ, який 2009 року не склався буквально в останній момент, причому, принаймні так це подавалося у публічному інформаційному просторі, з ініціативи В. Януковича. Крім того, очевидно, далось взнаки й те, що виборча кампанія В. Януковича 2009 року значно відрізнялася від винятково брудної кампанії 2004 року. Як слушно

нагадує А. Гальчак, також долучився до ефекту зменшення ступеня консолідації виборців і заклик В. Ющенко не підтримувати у другому турі виборів жодного кандидата [46, с. 82].

Справді значним (близько 30% порівняно з виборами 1990-х років і 2004 року) скороченням підтримки кандидата на президентських виборах ознаменувалися вибори 2014-го, на яких за П. Порошенка проголосувало пересічно по Галичині близько 65% виборців. Таке зниження рівня консолідованості пояснюється тим, що вибори відбулися в один тур, а основним опонентом переможця стала Ю. Тимошенко, яка не сприймалася ні як загроза, ані як політичний антагоніст П. Порошенка. У цьому відношенні президентські вибори 2014 року були схожими на парламентські 2006-го, 2007-го та 2014-го, на яких основну частину голосів виборців ділили між собою різні політичні сили одного, національно-демократичного спрямування.

Результати виборів Президента України та Верховної Ради України дають змогу уточнити чи спростувати деякі висновки, що часом робляться стосовно політичних настроїв і переваг та політичної поведінки галичан. Неточності і помилки найчастіше пов'язуються з прагненням окремих дослідників і коментаторів без належних об'єктивних підстав обґрунтувати певну наперед задану схему чи позицію. Наприклад, львівський політолог О. Друль стверджує, що «кожні вибори для галичанина є нагодою заявити про свій протест системі та ще раз наголосити на власній візії України» [47]. Далі у відповідному підрозділі своєї праці автор на підтвердження цієї тези наводить дані лише періоду УРСР. Поза сумнівом, кожні вибори – це справді добра нагода наголосити на власній візії України, якою галичани зазвичай користаються активніше за мешканців інших країв. Однак що стосується протесту системі чи виклику їй, то результати щонайменше половини виборів, починаючи з 1994 року, демонструють діаметрально протилежне: і 1994-го, і 1999-го на президентських виборах, і 2006-го та 2007-го на парламентських галичани голосували не проти системи, а за її зміцнення.

Підтримка владної системи чи режиму зовсім не обов'язково є злом. Не обов'язково негативними є і вияви консерватизму, який О. Друль заперечує у галичан, протиставляючи його «обізнаності» виборців. Результати усіх загальнодержавних виборів на Галичині, включно зі справді протестними, як це було, зокрема, 2004-го і

2010-го років, були консервативними, спрямованими на захист усталеної системи і її еволюційний розвиток на противагу потенційній загрозі непередбачуваних і некерованих змін. Однак цей консерватизм не обов'язково суперечить усвідомленості вибору, яку справді виявляли галичани, а й у готовності голосувати за кандидатів і політичні сили проукраїнського державницького спрямування, безпосередньо не пов'язані з краєм. Понад те, немалою мірою завдяки саме послідовності й консервативності галичан у відстоюванні державності і прихильності певним ідеологічним та світоглядно-культурним цінностям Україна як соборна держава досі витримувала усі найсерйозніші випробування.

Прагнення підігнати факти під наперед задані схеми іноді призводить і до більш прикрих помилок. Найчастіше це стається внаслідок надмірної політизованості теми регіональної ідентичності Галичини і її активного використання в антиукраїнській пропаганді. Особливо часто таких несвідомих чи усвідомлених помилок припускаються російські науковці чи проросійські політичні діячі і коментатори в Україні. Не згадуючи відверто пропагандистських матеріалів, що можуть становити тему окремого детальнішого дослідження, достатньо навести приклад із сучасної російської академічної політології. Російський політолог і політичний географ Р. Туровський у своїй праці, присвяченій порівняльному аналізу політичних систем посткомуністичних країн Центральної і Східної Європи, зазначає, зокрема: «Практично на всіх виборах електорат Галичини консолідовано голосує за кандидатів правої і націоналістичної орієнтації. Це яскраво продемонстрували президентські вибори, коли саме у цих трьох регіонах В. Ющенко домігся своїх найкращих результатів» [48, с. 39]. Насправді жодного переможця загальнодержавних (президентських і парламентських у багатомандатному окрузі) виборів на Галичині до 2012 року не можна віднести ані до яскраво виражених «правих», ані до «націоналістів». Так, не були послідовно «правими» ані Л. Кравчук, ані Л. Кучма, ані В. Ющенко, не кажучи вже про Ю. Тимошенко. Так само не були вони й «націоналістами» у точному сенсі цього терміна. Очевидно, що деякі зарубіжні науковці воліють «записувати» до «українських націоналістів» будь-кого, хто обстоює незалежність України.

За останні півтора десятиліття чітко позиціонована націоналістична політична сила, ВО «Свобода», справді здобула перемогу на Галичині тільки одного разу, на парламентських виборах 2012 року. Тодішня перемога є ще більш переконливою, якщо зважити на те, що другий лідер симпатій галичан на тих виборах, «Батьківщина» Ю. Тимошенко, домоглася високих результатів великою мірою завдяки партнерству з ВО «Свобода». На відміну від локального успіху Виборчого блоку «Національний фронт» 1998 року, до підтримки ВО «Свобода» 2012-го долучилося чимало виборців з інших регіонів України, і особливо столиці, яка голосувала подібно до Галичини, що дало змогу ВО «Свобода» отримати близько 10% у багатомандатному окрузі і сформувати власну партійну фракцію у Верховній Раді України. Електоральний успіх 2009–2012 років також засвідчив наявність наступності поколінь в українському націоналізмі на Галичині і по всій Україні: основну частину політичних діячів, як і значну частину прихильників ВО «Свобода», сьогодні становлять особи середнього та молодого віку.

Причини успіху ВО «Свобода» на Галичині та специфіку її політичної діяльності проаналізовано у ґрунтовній праці німецького політолога А. Умланда «Типовий різновид європейського радикалізму?» [49], з основними висновками якої в цілому можна погодитися. Передусім німецький дослідник звертає увагу на те, що піднесення прихильності до націоналістичної політичної сили не являє собою чогось виняткового у загальноєвропейському політичному ландшафті: у багатьох європейських країнах існували й існують подібні партії, що мають схожий рівень підтримки громадян. Серед особливостей, що відрізняють «Свободу» від націоналістичних партій інших європейських країн, називаються: 1. Наявність реальної зовнішньої загрози для України як ключова мотивація прихильників ВО «Свобода»; 2. Тісна співпраця з демократичними політичними силами у публічній діяльності включно з партнерством у проведенні виборчих кампаній; 3. Багатоманітність мотивів неідейних прихильників ВО «Свобода». Щодо суперечності між високою географічною концентрацією ядерного електорату «Свободи» на Галичині та загальнодержавними амбіціями цієї політичної сили, на наявність якої вказує А. Умланд, то видається, що її локальний чи всеукраїнський характер нині безпосередньо залежить від гостроти

конфлікту з Росією. Чим серйознішою сприйматиметься суспільством загроза для української державності, тим міцнішими будуть позиції націоналістичних сил не тільки на Галичині, а й по всій Україні. Прикметно, що другим регіоном, у якому у ВО «Свобода» 2012 року домоглася найбільшого успіху, був Київ, де за цю націоналістичну політичну силу голосувало чимало російськомовних громадян та громадян неукраїнського етнічного походження.

Розглядаючи причини та умови піднесення популярності ВО «Свобода» 2010–2012 років, слід визнати, що режим В. Януковича на Галичині, протидіючи зростанню прихильності до «Свободи», задіяв далеко не все, що мав у своєму арсеналі, особливо якщо взяти до уваги повідомлення ЗМІ про суперечливі зв'язки та джерела фінансування цієї політичної сили. З огляду на це, не можна виключати, що піднесення ВО «Свобода» було частиною далекосяжних планів декого з очільників Партії регіонів щодо виборів 2015 року, на яких лідер «Свободи» потенційно міг відігравати роль П. Симоненка на президентських виборах 1999 року.

А. Умланд так пояснює кардинальну відмінність між переважною більшістю радикально-націоналістичних партій і рухів сьогодної Європи й українською «Свободою»: «Найважливішу особливість загального контексту злету «Свободи» становлять геополітичне становище української держави. Патологічний страх відчуження і нав'язливі теорії змови більшості правоекстремістських партій у минулому і сьогодні можна інтерпретувати як політичну психопатію чи націоналістичну манію переслідування. Однак у випадку України суверенітет і ідентичність української нації піддаються реальній та істотній зовнішній небезпеці з боку путінської Росії. Гостроту цієї загрози визнають не тільки помірковані українські, а й також численні міжнародні незалежні спостерігачі, небайдужі до питань безпеки української держави» [49].

Тож найбільш вірогідно, що зростання популярності ВО «Свобода» пов'язане передусім з піднесенням на Галичині та в інших регіонах України «захисного націоналізму», основою якого є захист власної національної ідентичності та національної державності. «Захисний націоналізм» у випадку ВО «Свобода» є тим спільним знаменником, що дав змогу об'єднати широке коло різноманітних мотивацій виборців, більшість з яких підтримують курс на євро-

пейську інтеграцію, а значну частину навіть взагалі не можна віднести до націоналістів.

Успіх радикально-націоналістичної політичної сили 2012 року пояснюється також певним розчаруванням виборців у відомих політиках і політичних силах національно-демократичного спрямування, що виявили неспроможність протистояти наступу «регіоналів», котрі, на думку багатьох мешканців Галичини, проводили політику, що, зрештою, могла призвести до втрати державності. Прихильність на Галичині та в інших регіонах України «Свобода» здобула рішучою войовничою риторикою, яку громадяни оцінили як готовність боронити українську державу будь-якою ціною, з цією готовністю вони солідаризувалися, голосуючи за «Свободу». Також успіх ВО «Свобода» 2012 року на Галичині являє собою один з нечастих випадків, коли галичани на загальнодержавних виборах голосували за вихідців зі свого регіону: традиційні для них побоювання щодо недостатньої потужності та можливої неприйнятності «своїх» на всеукраїнському рівні поступилися місцем протестним настроям та готовності до конфронтації.

Електоральна невдача ВО «Свобода» на парламентських виборах 2014 року, коли партія не змогла набрати 5% голосів по Україні і не потрапила до Верховної Ради, пов'язана з особливостями мотивації політичної поведінки громадян передусім на Галичині. Відсторонення В. Януковича від влади і повернення на євроінтеграційний шлях, обрання П. Порошенка як проукраїнського лідера – все це послабило відчуття загрози, а домінування в оновленому політичному спектрі державницьких політичних сил зняло підтримку ВО «Свобода» з актуального порядку денного. Цей факт ще раз підтверджує правильність висновку, що переважна частина виборців, які підтримали «Свободу» 2012 року, голосували не так за ідеологію і практику націоналізму, як проти В. Януковича, Партії регіонів і російської загрози. Як це було у 2006-му і 2007-му роках, 2014-го на Галичині прихильність виборців розподілилася між двома державницькими політичними силами, «Народним фронтом» А. Яценюка і проєвропейською партією з місцевим корінням «Самопоміч».

Розгляд ключових чинників, що визначають зв'язок етнонаціональних і політичних аспектів регіональної ідентичності жителів сучасної Галичини у зіставленні з результатами виборів Прези-

дента та Верховної Ради України, даними соціологічних досліджень та особливостями політичної поведінки мешканців краю дає підстави для деяких висновків щодо властивих галичанам політичних переваг і уподобань та політичної поведінки в широкому сенсі.

Політична поведінка жителів Галицьких областей багато в чому визначається поєднанням унікальної історичної пам'яті з сучасними соціально-економічними умовами та культурно-ідеологічними особливостями. Короткий, порівняно з переважною частиною решти областей України, період перебування у складі СРСР та досвід боротьби проти радянської влади утвердили ключову політичну цінність – відданість незалежній українській державності та високий ступінь особистої і групової активності й мобільності, готовність конкретними діями відстоювати свій політичний і світоглядний вибір. Для Галичини на нинішньому історичному етапі характерним є високий ступінь етнонаціональної однорідності, що служить природним запобіжником від потенційних етнічних конфліктів та сприяє єдності й згуртованості регіональної громади у захисті своїх інтересів. Важливу роль у формуванні політичної специфіки краю також відіграє тісний соціально-економічний зв'язок багатьох галичан із зарубіжними країнами через трудову міграцію, що, крім європейської орієнтації, формує набагато вищий, ніж в цілому по Україні, ступінь економічної емансипації – незалежності громадян від місцевих політичних і бізнесових кіл, порівнянний з економічною незалежністю жителів столиці України. Населенню Галичини, порівняно з іншими територіями України, властива більша релігійність. Вона щільно пов'язана з політичним досвідом, а тому укріплює переконаність галичан у правильності їх політичних переконань і дій.

В електоральному аспекті Галичина послідовно виявляє підтримку політичним силам і кандидатам, яких вважає провідниками ідей національної державності й незалежності України. Другою політичною домінантою для Галичини виступає європейська інтеграція України. Вона сприймається як спосіб остаточного вирішення питань подолання російської загрози і убезпечення від загроз неорадянського поневолення. При цьому безпосередній ступінь пов'язаності загальнодержавного лідера чи політичної сили з регіоном не має для галичан принципового значення.

Жителі краю виявляють надзвичайно високу активність на виборах та в ситуаціях політичного протистояння з силами, що сприймаються ними як носії реальних загроз українській державності. За таких ситуацій у регіоні може відбуватися піднесення націоналістичних та автономістських настроїв. Подібні випадки вже мали місце, але виникали вони переважно як нетривала в часі захисна реакція на внутрішні і зовнішні загрози державному суверенітету країни.

1. Жуков А. «Україну видумано не в Галичині...» – Роман Шпорлюк // «День», 12 жовтня 2013 року [Електронний ресурс] / А. Жуков. – Режим доступу : <http://www.day.kiev.ua/uk/blog/suspilstvo/ukrayinu-vidumano-ne-galichini-roman-shporlyuk>

2. Рафальський О. Політичні переваги населення Донбасу в контексті соціально-економічних та етнонаціональних складових регіональної ідентичності / О. Рафальський // Гілея (науковий вісник): збірник наукових праць. – 2013. – Випуск 71. – С. 780.

3. Всеукраїнський перепис населення – 2001 // Державний комітет статистики України. Офіційний веб-сайт (результати по відповідних областях) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://2001.ukrcensus.gov.ua/results/general/nationality/>

4. Дудар С. Динаміка змін в етнічному складі населення України за роки існування незалежної держави / С. Дудар // Міжнародний науковий форум: соціологія, психологія, педагогіка, менеджмент: збірник наукових праць / ред. кол.: Свтух В.Б. (відп. ред.). – Київ: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2013. – Вип. 12. – С. 9–14.

5. Тимків І. Населення західноукраїнських областей (Дрогобицької, Львівської, Станіславської та Тернопільської) у 40-х – 80-х роках ХХ ст.: етнічний аспект / І. Тимків // Матеріали Всеукраїнської наукової конференції «Україна в контексті європейської історії» (25–28 березня 2014 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nauka.uagate.com/wp-content/uploads/2014/04/Tymkiv.pdf>

6. Пунько Л. «Перехідні групи» Галичини (1919–1939): дилема вибору національної ідентичності / Л.Б. Пунько // Науковий часопис Національного педагогічного інституту імені М.П. Драгоманова. Серія №6. Історичні науки: зб. наук. праць. – К.: Вид-во Національного педагогічного ін-ту імені М.П. Драгоманова, 2008. – Вип. 6. – С. 258.

7. Возняк Т. Галичина без міфів // Галицький кореспондент, 28 липня 2005 р. – [Електронний ресурс] / Т. Возняк. – Режим доступу: <http://www.ji-magazine.lviv.ua/vidhuky/pro-nas/bez-mifiv.htm>

8. Fukuyama F. Trust: The Social Virtues and the Creation of Prosperity / Francis Fukuyama. – N.-Y.: The Free Press, 1995. – 457 p.
9. Котигоренко В. Україна багатонаціональна після Другої світової війни (1945–1991) // Національне питання в Україні ХХ – початку ХХІ ст.: історичні нариси / відп. ред. В.А. Смолій. – НАН України. Інститут історії України. – К.: Ніка-Центр, 2012. – С. 462, 463, 466, 471.
10. Винниченко І. Україна 1920–1980-х: Депортації, заслання, вислання / І. Винниченко. – К., 1994. – С. 50.
11. Ярош Б. Тоталітарний режим на західноукраїнських землях, 30–50-ті роки ХХ століття (історико-політологічний аспект) / Б. Ярош. – Луцьк, 1995. – С. 80.
12. Білас І. Репресивно-каральна система в Україні. 1917–1953. Суспільно-політичний та історико-правовий аналіз / І. Білас. – Кн.1. – К., 1993. – С. 190–191.
13. Національні відносини в Україні у ХХ ст.: зб. документів і матеріалів. – К., 1994. – С. 256.
14. Кучер В. ОУН–УПА і українське питання: погляд із сьогодення / В. Кучер, І. Дробот, М. Гивогський, О. Сушко, П. Чернега. – К., 1997. – С. 53.
15. Боднар Г. «Радянська» Галичина [Електронний ресурс] / Галина Боднар // ZAXID.NET. – 2012. – 13 вересня. – Режим доступу: http://zaxid.net/news/showNews.do?radyanska_galichina&objectId=1265077
16. Субтельний О. Україна: історія. 2-ге вид. / О. Субтельний. – К.: Либідь, 1992. – С. 421.
17. Грицак Я. Нарис історії України: формування модерної української нації ХІХ–ХХ ст. / Я. Грицак. – К., 1996. – С. 268.
18. Дяк С. Творення образу Львова як регіонального центру Західної України: радянський проект та його урбаністичне втілення / С. Дяк // Схід–Захід: Історико-культурологічний збірник. – 2008. – Вип. 9–10. – С. 76.
19. Чорний С. Національний склад населення України в ХХ сторіччі. Довідник / Сергій Чорний. – К.: ДНВП «Картографія», 2001. – С. 74–79.
20. Galicja dzisiaj. Dyskusja panelowa // Warszawskie Zeszyty Ukrainoznawcze, nr 15–16, s. 297–327 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.wzu.ukraina.uw.edu.pl/panel%20Galicja.pdf>
21. Релігія і влада в Україні: проблеми взаємовідносин (Інформаційно-аналітичні матеріали до круглого столу на тему «Державно-конфесійні відносини в Україні, їх особливості і тенденції розвитку», 8 лютого 2011 року. – К.: Центр Разумкова. – 2011. – С. 37.
22. Турій О. Греко-католицька церква та українська національна ідентичність у Галичині / Олег Турій // Людина і світ. – 2001. – №10. Жовтень. – С. 22.
23. Мищик Ю. Ліквідація Української греко-католицької церкви / Ю. Мищик, О. Бажан, В. Власов // Історія України. Навчальний посібник – К.: Видавничий дім «Кієво-Могилянська академія», 2008 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ebk.net.ua/Book/history/mitsyk_iu/part21/2104.htm

24. Мороз В. Специфіка української ідентичності та УГКЦ у сучасний період: спроба осмислення // Релігійно-інформаційна служба України, 18 лютого 2013 року [Електронний ресурс] / В. Мороз. – Режим доступу: http://risu.org.ua/ua/index/studios/materials_conferences/51332/

25. Смеречанська О. Блаженніший Любомир: «Війна увійшла в моє життя 1 вересня 39-го, коли на Львів упали перші бомби» // Історична правда, 08.05.2011 року [Електронний ресурс] / О. Смеречанська. – Режим доступу: <http://www.istpravda.com.ua/articles/2011/05/8/38076/>

26. Див., наприклад: Соціально зорієнтовані документи Української Греко-Католицької Церкви (1989–2008) – (Джерела християнського суспільного вчення та служіння, 1) / заг. ред. Леся Коваленко. – Львів: Видавництво Українського католицького університету, 2008. – С. 174, 245, 268.

27. Релігійний чинник у процесах націє- та державотворення: досвід сучасної України (Монографія.) – К.: Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України, 2012. – С. 78–79.

28. Інтерв'ю Блаженнішого Святослава радіостанції «Ехо Москви» // «Католицький Оглядач», 17 грудня 2013 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://catholicnews.org.ua/intervyu-blazhennishogo-svyatoslava-radio-stanciyi-eho-moskvi>

29. Самборська О. Міграції в історії України // Gast-arbeitkeit / Заробітчанство [Електронний ресурс] / О. Самборська. – Режим доступу: <http://samborska.wordpress.com/2010/09/20/>

30. Стародуб А. «Мертві душі» трудових мігрантів. Чи справді за кордоном працює п'ять мільйонів українців? // Дзеркало тижня, 10 червня 2005 року [Електронний ресурс] / А. Стародуб. – Режим доступу: http://gazeta.dt.ua/SOCIETY/mertvi_dushi_trudovih_migrantiv_chi_spravdi_za_koronom_pratsyue_pyat_milyoniv_ukrayintsiv.html

31. Шушпанов П. Зовнішня трудова міграція населення регіону: соціально-демографічний аспект (на матеріалах Тернопільської області): автореф. дис. ... к. е. н. : 08.00.07. – К. : 2009. – С. 10–11.

32. Лібанова Е. Міграційні трансферти, бідність і нерівність в Україні / Е. Лібанова // Соціально-економічні та етнокультурні наслідки міграції для України : зб. матеріалів наук.-практ. конф. (Київ, 27 вересня 2011 р.) / упоряд. О.А. Малиновська. – К. : НІСД, 2011. – С. 17–18.

33. Трудова міграція: виклики та відповіді // Офіційний сайт Державної служби зайнятості України, 01.04.2013 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.dcz.gov.ua/control/uk/publish/article.jsessionid=A22F62182915FB50C71F4739CB1A1F8D?art_id=272110&cat_id=364661

34. Рябчук М. Дві України // Критика, число 10, 2001 рік [Електронний ресурс] / М. Рябчук. – Режим доступу: <http://www.ji-magazine.lviv.ua/dyskusija/arhiv/ryabchuk.htm>

35. Колодій А. Український регіоналізму як стан культурно-політичної поляризованості / А. Колодій // Агора. Випуск 3 : Україна – регіональний вимір. – Київ : Стило, 2006. – С. 70.

36. Опитування: понад 60% українців підтримують вступ України до ЄС, а більш як 40% – за вступ до НАТО // Newsru.ua, 26 червня 2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.newsru.ua/ukraine/26jun2014/opros_nato.html

37. Федералізацію України підтримують 11,4% громадян – опитування // УНІАН, 07.10.2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://news.liga.net/ua/news/politics/3579436federal_zats_yu_ukra_ni_p_dtrimuyut_11_4_gromadyan_opituvannya.htm

38. Чи властиві українцям настрої сепаратизму – загальнонаціональне опитування // Офіційний сайт Фонду «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва, березень 2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dif.org.ua/ua/polls/2014_polls/chi-vlastivi-ukraincjam-nastroi-separatizmu_.htm

39. Україна в 2006 році: внутрішнє і зовнішнє становище та перспективи розвитку [Текст]: експертна доповідь : офіц. вид. – К.: Славутич-Дельфін, 2007. – С. 13.

40. Ставлення громадян до зовнішньополітичного вектора України: регіональний розріз // Офіційний сайт Фонду «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва, травень 2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dif.org.ua/ua/polls/2014_polls/stavlennja-gromadjan-do-zovnishnopolitichnogo-vektoru-ukraini-regionalnii-rozriz_1412015523.htm

41. Статус російської мови виявився на 31-му місці серед пріоритетів українців, НАТО – на 33-му // Дзеркало тижня, 14 червня 2012 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dt.ua/SOCIETY/status_rosiyskoji_movi_viyavivsya_na_31-mu_mistsi_sered_prioritetiv_ukrayintsiv_nato_-_na_33-mu.html

42. Кононов І. «Регіони України: що нас роз'єднує та що об'єднує? – погляди соціологів». Матеріали круглого столу, який відбувся у Харківському національному університеті імені В.Н. Каразіна 18 квітня 2014 року [Електронний ресурс] / І. Кононов. – Режим доступу: <http://www.soc.univ.kiev.ua/uk/news/materiali-kruglogo-stolu-regioni-ukrayini-shcho-nas-roziednuie-ta-shcho-obiednuie-poglyadi>

43. Абибок Ю. Парадокси національної ідентичності // День, 18 жовтня 2007 року [Електронний ресурс] / Ю. Абибок. – Режим доступу: <http://www.day.kiev.ua/uk/article/podrobici/paradoksi-nacionalnoyi-identichnosti>

44. Грінберг С. Виборчий штаб: кампанії п'яти світових лідерів / С. Грінберг. – К. : Наука, 2010. – С. 389–402.

45. Котигоренко В. Бути чи не бути етнічним конфліктам в Україні / В. Котигоренко // Політичний менеджмент. – К., 2008. – № 5 (32). – С. 97.

46. Гальчак А. Вплив галицького регіону на результати виборів 2010 року / А. Гальчак // Вісник Львівського університету [Текст] : [зб. наук. пр.]. Серія географічна. Вип. 39 / Львівський нац. ун-т ім. І. Франка. – Л.: Видавництво ЛНУ ім. І. Франка, 2011. – С. 82.

47. Друль О. Особливості голосування по-галицьки // Школа журналістики УКУ, 2012 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zaxid.net/news/showNews.do?osoblivosti_golosuvannya_pogalitski&objectId=1267618

48. Туровский Р. Географические закономерности электорального транзита в посткоммунистических странах // Полития. – № 4. Зима 2004/2005. – С. 39. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.electoralgeography.com/docs/turovsky/cee-elect-text.doc

49. Умланд А. Типичная разновидность европейского правого радикализма? // Веб-сайт «Центру геополітичних досліджень» (Литва) geopolitika.lt, 01.02.2013 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.geopolitika.lt/index.php?artc=5801>